

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA GUMANISTIK PARADIGMA VA SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYLARINI INTEGRATSIYALASHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Hayitova Oydinoy Po‘latbekovna^{1,2}, Erkinova Muslima Baxtiyorovna³

¹Toshkent amaliy fanlar universiteti o‘qituvchisi

²Xalqaro Nordik universiteti mustaqil tadqiqotchisi

³Toshkent amaliy fanlar universiteti talabasi

E-mail: hayitovaoydinoy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8553-2425

KIRISH

Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar inson qadrini yuksaltirish, ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va barkamol avlodni tarbiyalash kabi ustuvor vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan. Bugungi kunda ta‘lim tizimi ushbu strategik maqsadlarni ro‘yobga chiqarishda muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xususan, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi shaxs kamoloti, uning ma‘naviy, axloqiy va intellektual salohiyati shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta‘lim nazariyasida gumanistik paradigma shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv sifatida alohida o‘rin tutadi. Ushbu paradigma o‘quvchining individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda uning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan. Boshlang‘ich ta‘limda gumanistik yondashuvni samarali amalga oshirish esa pedagogik jarayonni zamonaviy texnologiyalar bilan boyitishni taqozo etadi.

Shu bilan birga, gumanistik paradigma va sun‘iy intellekt texnologiyalarining integratsiyasi ta‘lim jarayonini yanada samarali, insonparvar va innovatsion yo‘nalishda tashkil etishga xizmat qiladi. Bu esa boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning ijtimoiy, ma‘naviy va emotsional rivojlanishini ham ta‘minlash imkonini yaratadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – boshlang‘ich ta‘limda gumanistik paradigma asosida sun‘iy intellekt texnologiyalarini qo‘llashning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish hamda ularning ta‘lim samaradorligiga ta‘sirini baholashdan iborat. Shu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: gumanistik paradigmaning mohiyatini ochib berish, sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘limdagi imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning integratsiyasi orqali boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili. Gumanistik ta'lim paradigmasi asosan Abraham Maslow va Carl Rogersning ilmiy qarashlariga asoslanib, o'quvchini ta'lim jarayonining markaziy sub'ekti sifatida ko'radi. Ushbu yondashuv shaxsning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va ichki motivatsiyasini hisobga olgan holda uning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan.

Xalqaro tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim tizimlari va intellektual platformalar o'quvchilarning bilim darajasi va ehtiyojlariga mos ta'limni tashkil etish imkonini berishi ta'kidlangan. Shu bilan birga, ular ta'lim samaradorligini oshirish va o'qituvchi faoliyatini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarining boshlang'ich ta'limdagi integratsiyasi hali to'liq o'rganilmagan bo'lib, bu sohada qo'shimcha ilmiy tadqiqotlar olib borish zarur.

METODOLOGIYA

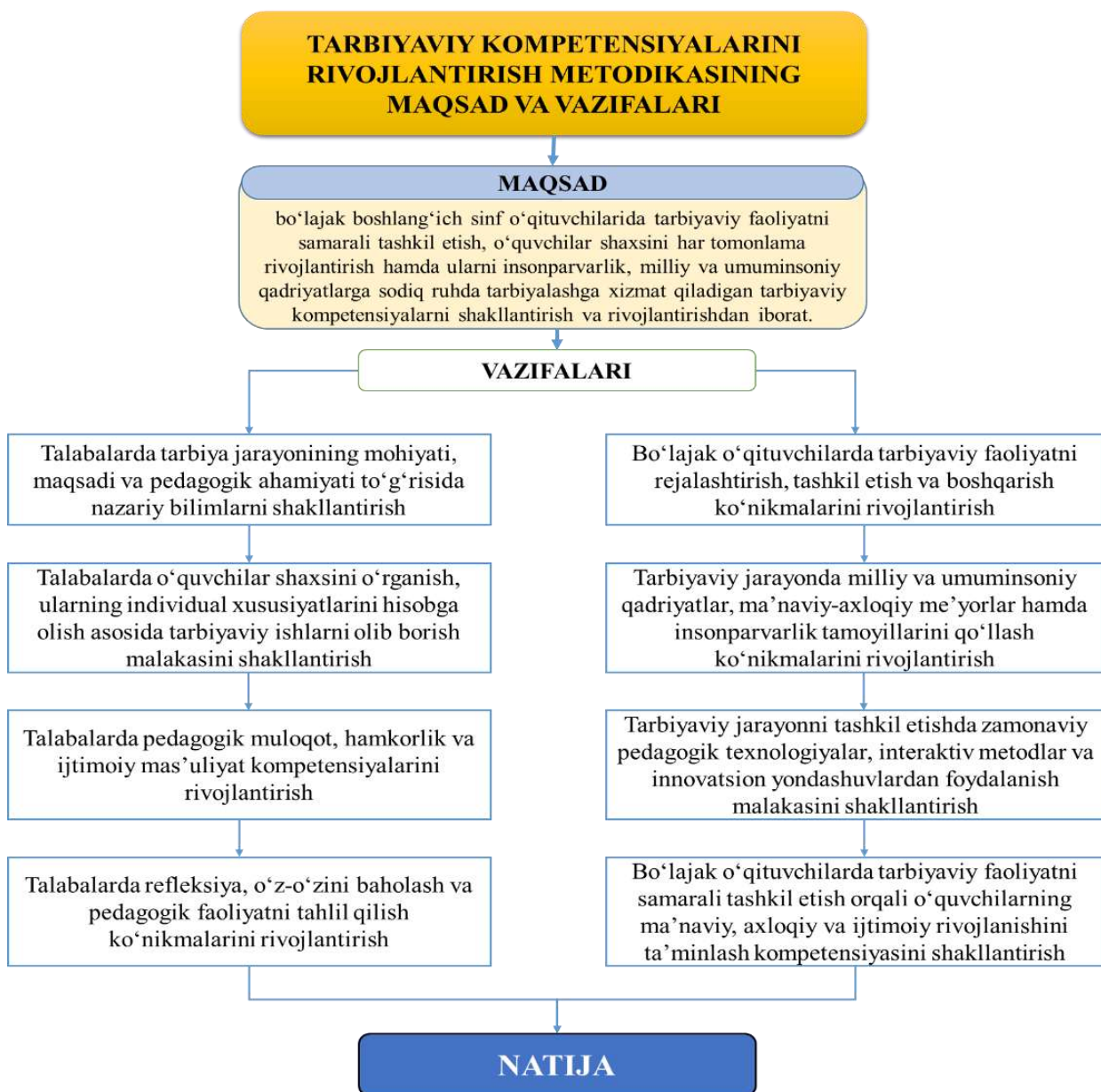
Mazkur tadqiqotda boshlang'ich ta'limda gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilish masalasini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot nazariy va amaliy tahlil usullarining uyg'unligi asosida tashkil etildi hamda pedagogik jarayonning zamonaviy talablariga mos ravishda olib borildi. Jumladan, gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalariga oid ilmiy manbalarni chuqur o'rganish va umumlashtirish maqsadida tahlil va sintez usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida boshlang'ich ta'lim muhitida o'quvchilarning o'quv faolligi, bilish jarayonlari va natijalarini o'rganish maqsadida kuzatuv usulidan keng foydalanildi. Bundan tashqari, o'qituvchilar va o'quvchilarning sun'iy intellekt texnologiyalariga munosabatini, ulardan foydalanish darajasini va samaradorligini aniqlash uchun so'rovnoma hamda intervyu usullari amalga oshirildi. Ushbu usullar tadqiqot obyekti haqida empirik ma'lumotlar to'plash va ularni tahlil qilish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy kompetentsiyalari rivojlantirish metodikasining maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat.

Boshlang'ich ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha ishlab chiqilgan malaka talablariga muvofiq, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish, o'quvchilar shaxsini rivojlantirish, ularning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash hamda ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash kompetensiyalariga ega bo'lishi lozim. Mazkur hujjatda bo'lajak pedagoglarning umumiy va kasbiy kompetensiyalari aniq belgilangan bo'lib, ular orasida tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil etish, o'quvchilar bilan pedagogik muloqotni yo'lga qo'yish, ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish kabi muhim jihatlar alohida o'rin egallaydi.

1-rasm. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasining maqsad va vazifalari

1-rasmda keltirilgan tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasining maqsad va vazifalaridan kelib chiqib hamda boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari belgilangan malaka talablari qo'yilgan.

Mazkur tadqiqotda boshlang'ich ta'limda gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash samaradorligi empirik ma'lumotlar asosida baholandi. Tadqiqot 4 ta maktabda 2 oy davomida o'tkazilib, jami 120 nafar o'quvchi (tajriba guruhi – 60 nafar, nazorat guruhi – 60 nafar) qamrab olindi.

Tahlil natijalariga ko'ra, gumanistik yondashuv va sun'iy intellekt texnologiyalari joriy etilgan tajriba guruhida o'quvchilarning o'quv faolligi indeksi 0,58 dan 0,81 gacha oshdi, ya'ni 39,6% o'sish qayd etildi. Nazorat guruhida esa mazkur ko'rsatkich 0,60 dan 0,66 gacha oshib, faqat 10,0% o'sish

kuzatildi. Bu natija insonparvarlikka asoslangan va individuallashtirilgan ta'lim muhiti o'quvchilarning faol ishtirokini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatadi.

O'quv natijalari bo'yicha o'rtacha ball tajriba guruhida 3,2 dan 4,1 gacha ko'tarilib, 28,1% o'sishni tashkil etdi. Nazorat guruhida esa 3,3 dan 3,6 gacha o'sish qayd etildi, bu 9,1% ga teng. Shu bilan birga, standart og'ish (standard deviation) tajriba guruhida 0,74 dan 0,52 gacha kamayib, bilimlarni o'zlashtirishda barqarorlik oshgani aniqlandi.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, o'quvchilarning 78% i sun'iy intellekt asosidagi ta'lim usullari ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirganini bildirgan. 16% o'quvchi neytral munosabat bildirgan bo'lsa, faqat 6% o'quvchida salbiy fikr kuzatildi. O'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rovda esa 82% ishtirokchi sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim samaradorligini oshirishini ta'kidlagan.

Kognitiv rivojlanish ko'rsatkichlari ham sezilarli o'zgarishni ko'rsatdi. Masalan, mustaqil fikrlash darajasi (0 dan 1 gacha indeks) tajriba guruhida 0,49 dan 0,76 gacha (55,1% o'sish) oshgan bo'lsa, nazorat guruhida 0,51 dan 0,59 gacha (15,6% o'sish) ko'tarildi. Guruhda ishlash ko'nikmalari indeksi esa tajriba guruhida 0,62 dan 0,84 gacha oshgan.

Tadqiqot natijalarini statistik jihatdan tekshirish maqsadida Styudent t-testi qo'llanildi. Tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasidagi farqlar statistik ahamiyatli ekanligi aniqlandi ($t = 3,47$; $p < 0,01$). Bu esa gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalari integratsiyasining ta'lim natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, sun'iy intellektidan foydalanish darajasi bilan o'quv natijalari o'rtasida kuchli musbat bog'lanish mavjudligi aniqlandi ($r = 0,68$). Bu ko'rsatkich mazkur texnologiyalar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Umuman olganda, olingan statistik natijalar gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarining uyg'un qo'llanilishi boshlang'ich ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirishini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilish ta'lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Insonga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim muhiti o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Empirik tahlillar natijasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayonini individuallashtirish, bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshirish va o'quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qilishi aniqlandi. Shu bilan birga, statistik natijalar gumanistik yondashuv va AI texnologiyalarining uyg'unligi ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishini tasdiqladi.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, mazkur integratsiya o'qituvchining rolini kamaytirmaydi, aksincha, uning pedagogik faoliyatini samarali tashkil etishga yordam beruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchi ta'lim jarayonida yo'lboshchi va tarbiyachi sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy va amaliy xulosalarga kelindi:

a) gumanistik paradigma boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy metodologik poydevori hisoblanadi;

b) sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim jarayonini optimallashtirish va individuallashtirishda samarali vosita hisoblanadi;

c) ushbu ikki yondashuvning integratsiyasi o'quvchilarning kognitiv, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi;

d) ta'lim tizimida mazkur texnologiyalarni joriy etish uchun o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va metodik ta'minotni takomillashtirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda gumanistik paradigma va sun'iy intellekt texnologiyalarini uyg'unlashtirish zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u kelajakda barkamol, intellektual salohiyatli va ijtimoiy faol avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Shavkat Mirziyoev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- [2] Shavkat Mirziyoev. Oliy Majlisga murojaatnoma. – Toshkent, 2020–2024.
- [3] John McCarthy. What is Artificial Intelligence? – Stanford University, 2007.
- [4] Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- [5] Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. – London: Pearson Education, 2016.
- [6] Zawacki-Richter O., Marín V.I., Bond M., Gouverneur F. Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2019.